

Republiek Museum

Zelfbeschikking als ideaal of
doembeeld?

Olga Van Oost

14 mei 2018 – Antwerpen – Colloquium ‘Cultuur op Eigen Koers’

-
- FARO is een sectorinstituut voor cultureel erfgoed, gesubsidieerd door de Vlaamse overheid maar werkt 'op afstand'. De ondersteuning van de sector is het hoofddoel, binnen het kader uitgezet door de minister van cultuur
  - Sectorcoördinator musea | adviseur museologie bij FARO, het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed VZW
  - Docent Kunst- en cultuursociologie aan de Vrije Universiteit Brussel, vakgroep communicatiewetenschappen
  - Onderzoek naar musea in transitie; onderzoeksprojecten musea in een digitale cultuur

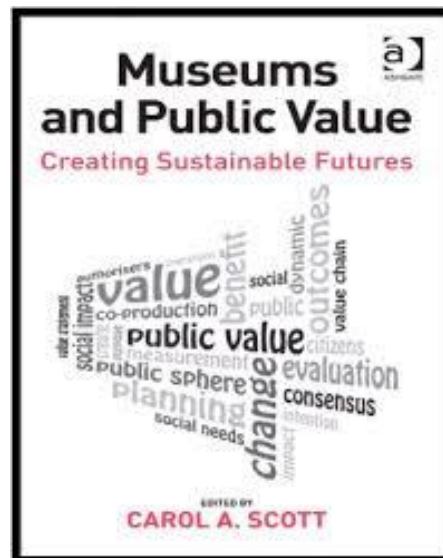
THEMA 'OP EIGEN KOERS'?

- Cultuurmanagement-perspectief
- Focus op vormen van verzelfstandigde organisaties; de voor- en nadelen
- Inspiratie voor verder onderzoek en voor de culturele instellingen
- *faro / tijdschrift*: focusdossier juni-n° 2018

MUSEOLOGISCH PERSPECTIEF

- Wat doen musea? Waarom zijn musea al dan niet relevant?
- Waar staan musea voor? Welk verschil willen ze maken? Welke waarden zijn belangrijk?
- In hoeverre beïnvloedt de organisatievorm | beheersvorm van een museum het succesvol operationaliseren van deze visie en waarden?

MUSEA EN WAARDEN

WELZIJN

MINDFULNESS MANCHESTER ART GALLERY

MUSEA EN AUTISME

PARTICIPATIE EN CO-CREATIE

FRANKFURT MUSEUM

MUSEA EN ONTMOETING

TATE MODERN

TOTAALERVARING: LICHAAM EN GEEST

MUSÉE DE LA DANSE

WIELS, MOMA: A.T. DE KEERSMAEKER

DIVERSITEIT & ACTIVISME

PRESIDENT TRUMP ANNOUNCES NEW COMMEMORATIVE MONTHS!

was

Feb	~~African American History Month~~
Mar	~~Women's History Month~~
Apr	~~Immigration Awareness Month~~
May	~~Asian American Heritage Month~~
Jun	~~LGBTQ Pride Month~~
Sep	~~Latino Heritage Month~~
Oct	~~Disability Awareness Month~~
Nov	~~American Indian Heritage Month~~

now

Ku Klux Klan Month
Locker Room Talk Month
Extreme Vetting Month
Internment Camp Heritage Month
Pray The Gay Away Month
Mass Deportation Month
Supermodel Month
White Peoples Month

GUERRILLAGIRLS.COM

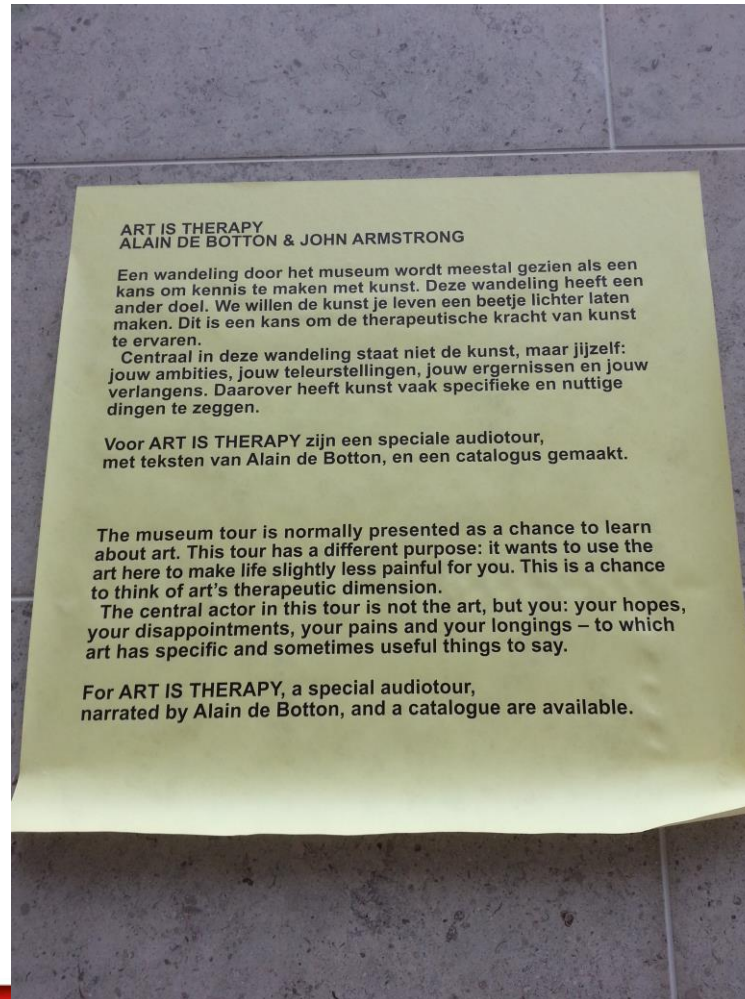

MUSEA EN BELEVING

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

(PERSOONLIJKE) BELEVING EN THERAPIE RIJKSMUSEUM: ART IS THERAPY (DE BOTTON)

BELEVING

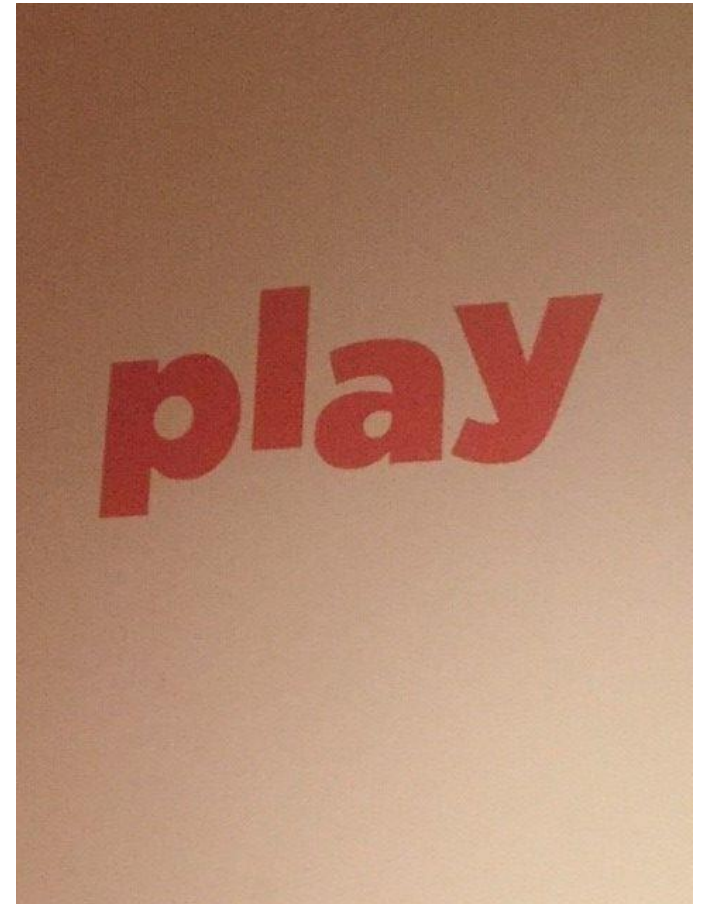
MARITIEM MUSEUM DEN HELDER

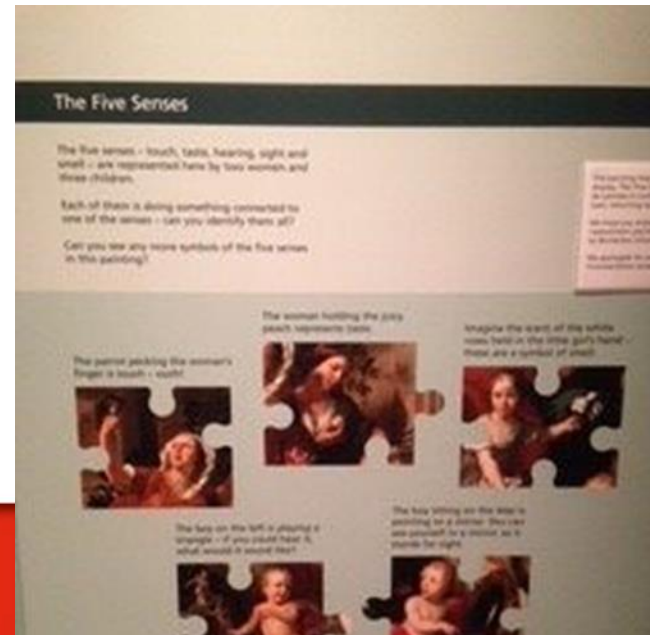

MUSEA EN KINDEREN

CITY MUSEUM NEW YORK

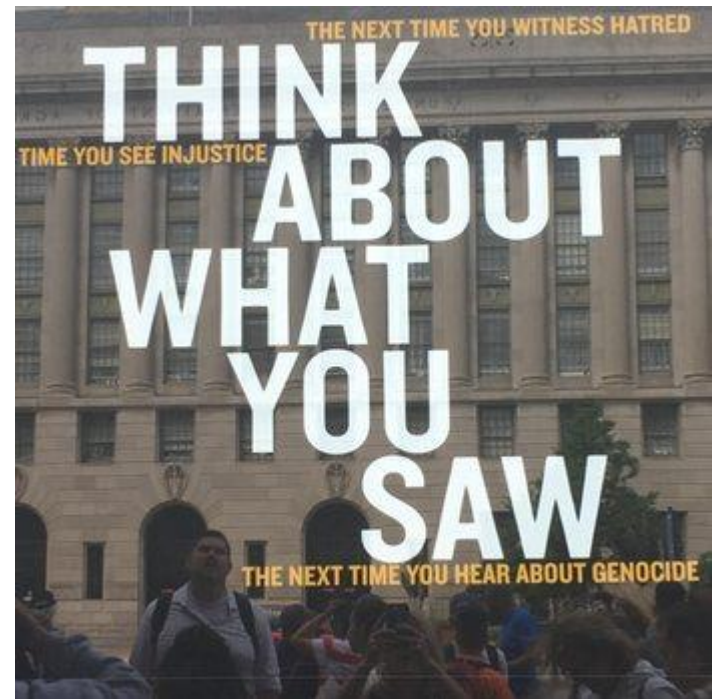
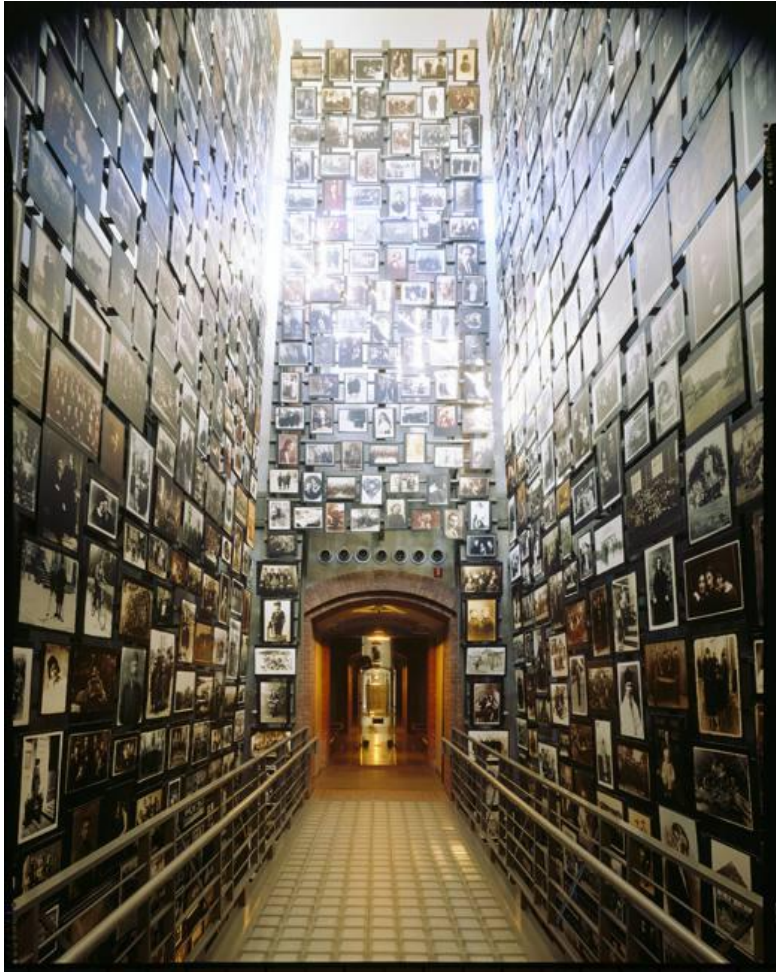
ANDERS LEREN

MORELE VERANTWOORDELIJKHEID

US HOLOCAUST MUSEUM

CREATIEF & KRITISCH DENKEN

CITY MUSEUM NY

SHIFTS

- Shift van **collecties naar waarden**
- Shift naar een waarden-gerichte samenleving: **de mens** centraal
- Shift **van grote systemen (overheid, markt)** naar **gemeenschappen**: belang van **burgerparticipatie** en **co-creatie**

TRANSITIE

- Samenlevingen veranderen
- Musea veranderen
- Organisatievormen veranderen

NOOD AAN EEN NIEUW DEBAT: RELATIE INHOUD & BEHEERSVORM VAN HET MUSEUM

- Is de organisatievorm | beheersvorm van het museum geschikt om deze waarden in de praktijk te brengen?
- Welke beheersvorm heeft een museum nodig om relevant te zijn en te blijven?
- **Dit debat wordt vandaag de dag onvoldoende tot niet gevoerd**

IS VERZELFSTANDIGING HET ANTWOORD?

- Wat is verzelfstandiging?
- ‘Van wie’ of ‘van wat’ verzelfstandigen?
- Waarom verzelfstandigen?
- Wie zit mee aan de discussietafel?

INTERNATIONALE TENDENSEN?

- Onderzoek van Lord & Lord
- Musea als **overheidsdiensten of lijndepartementen** worden meer op een afstand geplaatst
- Organisatievormen met een raad van bestuur, raad van toezicht met beheersautonomie, eigen verantwoordelijkheden, budget, personeel, programma

VERZELFSTANDIGING IN NEDERLAND

- Voormalige rijksmusea doorliepen vanaf jaren '80 een proces in de richting van verzelfstandiging: bureaucratie tegengaan, vlottere en meer efficiënte **bedrijfsvoering**, meer aandacht voor cultureel ondernemerschap, eigen inkomsten en publiek
- **Afstand tot de politiek vergroten**: raad van toezicht bevolkt door mensen uit de bedrijfswereld, academische en professionele wereld
- **Meer zelfbeschikking**, meer autonomie **tegenover de overheid**

RELATIE VAN NEDERLANDSE MUSEA TOT OVERHEDEN?

19de – 20ste eeuw: groot belang overheid

- Nieuw gebouw **Rijksmuseum** op expliciete vraag van de rijksoverheid (1885)
- **E. Boekman**: interbellum
- **W. Sandberg**: Stedelijk Museum met een sterk geloof in belang van politiek voor erfgoed
- **‘vermaatschappelijking’** van musea na oorlogse Nederland

Nasleep van Reagan & Thatcher tijdperk: overheid bevraagd

- Maatschappelijke relevantie wordt stilaan **‘economische relevantie’**
- **Consument** komt centraal te staan
- **Marktwerking** wordt belangrijker
- van de rijksmusea **Verzelfstandiging= BESTUURLIJKE BESLISSING**

EVALUATIE VERZELFSTANDIGING IN NEDERLAND

- Zelfbeschikking in de praktijk? De **markt** werd steeds belangrijker
- Verzelfstandigde musea hebben **radicaal de omslag naar PUBLIEK én 'maatschappelijke inbedding'** gemaakt, het overheidsbeleid was daar voorheen niet in geslaagd
- MAAR: de **grote musea zijn in het voordeel** en de **afstand tot de politiek wordt alsmaar groter**

VERZELFSTANDIGING MUSEA IN VLAANDEREN?

Voorzichtige stapjes

- Tot voor kort: musea in hoofdzaak **'lijndepartementen'**
- Groeiende **vraag naar minder bureaucratie**, een efficiënte bedrijfsvoering, meer aandacht voor cultureel ondernemerschap, eigen inkomsten en publiek
- **'Oefeningen' in verzelfstandiging**: SMAK Gent in begin jaren '2000 Huis van Alijn Gent waren vzw's

Vele variaties

- De laatste jaren: autonome provinciebedrijven en **autonome gemeentebedrijven**
- **KMSKA** een EVA
- **Museumstichting Antwerpen**
- **Musea Hasselt** ingekapseld in overheidsbeleid

EVALUATIE VERZELFSTANDIGING IN VLAANDEREN

- **Zelfbeschikking** in de praktijk: enigszins op het vlak van **bedrijfsvoering**
- Maar politiek zit mee in het bad: **geen autonomie tegenover overheid** → **'democratische controle'**
- 'Deugdelijk bestuur' of **'good governance'** is heel belangrijk: afspraken maken
- **M Leuven** evalueert de AGB voorlopig gunstig
- **Musea Hasselt**: bewuste keuze voor meer overheid

EVALUATIE VERZELFSTANDIGING IN VLAANDEREN

- **Betrokkenheid van de overheid** zit in de ‘traditie’ van België
- **Hoeft niet per se negatief** te zijn (Koen Verhoest): we stellen een ontwikkeling in de richting van flexibele overheden vast en verzelfstandiging moet daarvoor niet de enige uitweg naar meer beheersautonomie zijn
- **Maar toch...**

WIE ZIT AAN HET STUUR?

TATE MODERN ALS INSPIRATIE

- Museum met historische wortels
- Tate Gallery (huidige Tate Britain) opgericht door de overheid
- Onderzoek van Caroline Donnellan (2017)
- Huidige Tate Modern heeft radicaal voor een eigen visie gekozen en heeft hiervoor alle middelen bijgezet
- Is een autonome speler geworden in het Londense (en verder) cultuurlandschap

PUBLIEK CENTRAAL

- Tate is écht een plek voor het publiek
- Heeft het 'bourgeois-juk' van zich afgeschud
- Toonbeeld van democratisering
- Nieuwe vorm van publieke instelling
- Zorgde voor de opleving van de buurt: werkgelegenheid, economische spin-off → belang van bedrijfsvoering

AUTONOME BEDRIJFSVOERING

- Tate Modern in 2000: 60% overheidsgeld en 40% privaat
- 2000: Tate ontwikkelde eigen financieringsparadigma met combinatie van zeer brede sponsors (ook controversieel met BP)
- Recente aanbouw: 22% overheidsgeld en 78% privaat → hoe 'publiek' is Tate Modern nog?

CONCLUSIES – DISCUSSIE

- Is de organisatievorm | beheersvorm van het museum geschikt om de waarden in de praktijk te brengen?
- Welke beheersvorm heeft een museum nodig om relevant te zijn en te blijven?
- Welke beheersvorm betreft overheid, markt én burgers | gemeenschappen?

CONCLUSIES – DISCUSSIE

- **Waarom bepalen musea dit debat niet mee?**
- **Democratische controle moet iets ‘meer’ kunnen zijn dan ‘politieke controle’**
- Pleidooi voor een autonome, sterke en maatschappelijk relevante visie van musea
- Welk soort organisatie is nodig om deze visie in de praktijk te brengen?

Contact

Olga Van Oost

Olga.VanOost@faro.be of

Olga.Van.Oost@vub.be

02 213 10 79